

НАПРАВЛЕНИЕ “ОБЩА ИСТОРИЯ”

Мариана Йовевска / Mariana Yovevska

СРЪБСКАТА ДЕЛЕГАЦИЯ ОТ 1804 г. В РУСИЯ.
СТАНДАРТИ ЗА ДИПЛОМАТИЧЕСКА МИСИЯ
ОТ НАЧАЛОТО НА XIX ВЕК

The 1804 Serb Diplomatic Delegation to Russia

The paper analyzes the first Serbian diplomatic mission during the First Serb Uprising in 1804, by focusing on the procedural details of its formation, as well as on the preparations and the journey of this representative body. The selection of diplomats, the goals of the delegation and its financing define the scope of this undertaking, implemented shortly before the signing of the Diplomatic Decree of March 19, 1815 in the form of an amendment to the concluding act of the Vienna Congress.

Specific details of the progress made by the diplomats, as well as their own reports about the result, are presented. Special attention is given to the fact that during the conversation between Adam Yeji Chartoriski, interior minister and deputy foreign minister in Alexander I's administration and the delegation, issues about the internal administrative structure of the new state had been discussed: more specifically, the constituting of a Governing Council whose power is greater, or at least equal to that of Prince Karageorgie. We offer the hypothesis that the traditions of government of the Polish state together with articles from the Polish constitution of May 3, 1793, had been taken into account.

Special consideration is given to the topics related to foreign policy and the diplomatic initiatives of the First Serb State, (1804–1813).

Key words: First Serbian Uprising, skupstina, deliberative assembly, Karageorgie (Black George) 1815 Vienna Decree, Septinsular republic in the Ionian Islands (1800–1807, Adam Jerzy Czartoryski.

На Виенският конгрес 1814–1815 г.¹ се приема първият в Европа Регламент на дипломатическата дейност. Той обновява и легитимира дипломатическия протокол, уточнява титлите, правата и задълженията на дипломатическите служители². Приет на 19 март 1815 г. като приложение към Заключителния акт на конгреса, Регламентът въвежда единни степени (класове) за дипломатическите представители на всички страни и ги обособява в три дипломати-

чески класа – посланик, пълномощен министър и упълномощени представители³. Фиксирано е старшинството им и стандартите за тяхната дейност и правомощия⁴. Предвидени са протоколни изисквания за приемане на чуждестранни дипломати, различни за посланици, за пълномощни министри и за други класове агенти. Уеднаквените процедури за приемане на дипломати, за подписване на споразумения и останалите въпроси от дипломатическия етикет и протокол въвеждат общите норми в международните отношения, правното регламентиране на задължителните правила и условия. Интересно е, че редът на подписването при сключване на многостранни договори се определя чрез жребий.

Виенският конгрес легитимира общоприетите норма за международните отношения с международното право, въвежда ги на практика. Заедно със създаването на Свещения съюз от септември 1815 г. Виенският регламент конструира и първата строго изградена система на международни отношения, новият международен ред, известен като системата на Метерних. Съдбата на посланическо-пратенически мисии и задграничните дипломатически представителства между съответните държави е поставена на реципрочна основа, а дипломатическият им имунитет е гарантиран взаимно. Виенският регламент е в сила след разпадането на Системата на Метерних и на Свещения съюз на тримата императори. Той е заменен с нов регламент едва след края на Втората световна война, който отново е подписан във Виена.

Националните балкански държави се включват в системата на дипломатическите отношения, създават дипломатически мисии с различен клас представителства когато първият регламент вече е в сила. Единствено сръбите имат дипломатическа активност преди Виенския конгрес в рамките на Първото сръбско въстание. Тогава младата сръбска държава е без опита на подобна външнополитическа дейност, ползува се от услугите на отделни хора, които са работили в институции на турската външна политика, без да бъдат дипломати от първите редици. Например българинът Петър Ичко (1775 – 5.05.1808), известен с преговорите, които води с Високата порта от името на сръбските въстаници и с подписания договор, представен на Кара Георги на 22 септември 1806 г., всъщност е бивш служител на турското посолство във Виена, когото са назовавали Ичкоглу⁵.

В периода на Първото сръбско въстание дипломатическите усилия трудно могат да се приемат за легитимни, защото идват от страна на въстаници, бунтовници, срещу официално признато турско правителство. Те не могат да се възприемат за равноправна страна при каквито и да било официални преговори, след като всички европейски държави имат отдавна установени и урегулирани дипломатически отношения с Османската империя. Русия при Петър I изпраща своя пръв представител в Цариград Пьотр Толстой и за дипломатическата му, за която няма никакви гаранции от страна на Високата порта, той получава графска титла⁶.

От друга страна, сърбите, които участват в различните преговори и мисии, нямат необходимата подготовка и практика. За това е интересно да се проследят принципите и стандартите, при които възстанала Сърбия организира и изпраща първата си официална дипломатическа делегация, какви задачи поставя в нейната мисия, кои от целите успява да постигне. От значение са както протоколните процедури и темите на водените преговори, така и постигнатите резултати.

На скупщината в Остружница от 6–15 май 1804 г. се взема решение да се изпрати дипломатическо представителство за Русия, което е първата официална представителна делегация. Веднага след скупщината и след като турците отказват да приемат сръбските искания, представени на преговорите от 10 май в Земун, Кара Георги и въстаническите войводи съставят молба до руския император с дата 15 юли 1804 г.⁷ и определят делегация начело с Матея Ненадович (26.02.1777 – 11.12.1854). В нея първоначално са включени трима човека – Матея Ненадович от Валевска нахия и като представител на известния войвода Яков Ненадович, негов чичо⁸. Може да се приеме, че 27-годишният младеж вече има представа за дипломатически преговори, след срещата с еничарските дахии в Земун, осъществена с посредничеството на австрийския комендант в Славонска Крайна – ген. Дженейн (??).

Другият дипломат е Йован Протич търговец от Пожаревац, номиниран от войводата Миленко Стойкович. Третият член на делегацията е Петар Новакович Чардаклия – капитан от австрийската кавалерия, воювал в състава на доброволческите отряди на Михалевич (фрайкорци) в австро-турската война 1788–1791. За него се знае, че е родом от Македония, собственик е на хан в Белград, почива в 1808 г. В същност той пръв предлага сръбска делегация да замине до руския император и нему принадлежи заслугата да убеди сръбските старейшини за тази решителна стъпка.

Основната причина за мисията на тази делегация са предстоящите големи битки и борбата за освобождение на сърбите. М. Ненадович цитира тези думи, в издадените си години по-късно спомени⁹. Кара Георги ги изрича в края на юли – преди пратениците да потеглят на път. Изграждането и утвърждаването на сръбското управление се явява друга сериозна причина да се търси подкрепа в Русия. Войводите Яков Ненадович и Миленко Стойкович имат основания да оспорват централизма и желязната ръка на Кара Георги. За това те включват в делегацията свои доверени лица.

В края на XIX в. Стоян Новакович, изследвайки външната и вътрешната политика на сръбското въстание от 1804 г. обобщава целта на сръбската делегация като военна и дипломатическа. Делегацията ще установи първи дипломатически контакти с руския двор, което се явява официална постъпка за признаване на сръбското управление от Петербург. Същевременно сръбската мисия тя ще потърси и военна подкрепа от Русия.

Всъщност руската външна политика още през лятото на 1804 г., т.е. преди сръбската делегация да потегли за Русия е информирана подробно за Кара Георги и за борбата на сърбите. Посланикът в Цариград А. Я. Италински изпраща поредица от писма до изпълняващия длъжността министър на външните работи в Петербург А. Й. Чарториски¹⁰. Полският аристократ Адам Йежи Чарториски е назначен от 16 януари 1804 г. с царски рескрипт на Александър I за съминистър или заместник министър, това са най-близките по съдържание термини, които съответстват на заеманата от него длъжност¹¹.

В писмо от август 1804 г. руският посланик в Цариград пише до А. Чарториски, че Високата порта не е склонна да създаде в Сърбия автономно княжество като тези във Влахия и Молдова с княз грък-фанариот и да му даде някакви привилегии¹², което косвено потвърждава интереса в руското външно министерство към формата и вида на сръбското управление. Докато сръбската делегация пътува, за да бъде приета в руската столица, руските дипломати се интересуват от управлението, което сърбите биха приели в своите земи и при което биха предпочели да прекратят военния конфликт.

Руската външна политика е сериозно притеснена от френското присъствие в Западните Балкани, което в непосредствена близост до сръбските въстаници, може да ги привлече към френската революционна политика. Основания за подобни опасения има и се демонстрират по отношение на сръбската делегация, дори когато са на руска територия. Намирайки се в Харков, сръбските делегати са изложени на активно агитиране за профренска ориентация от описания от М. Ненадович като "гърбушаст професор французин", но останал неназован по име¹³. Френският лектор в няколкото си срещи с тях провокира, убеждава, настоява сръбската делегати да не пътуват към руската столица и да не се надяват на помощ от Русия. Потропвайки нервно с ботуши той заявява, че лично е готов да ги съпроводи за една нощ до Франция, защото единствено „Във Франция, във Франция отидете, ако търсите помощта, която Ви е необходима, а и е в състояние да помогне на всеки, който страда от насилие“¹⁴.

Руската дипломатия търси компромисни и удовлетворителни за сърбите решения, с които да съхрани сръбското самоуправление. Вариантите ѝ са според примера на Влахия, Молдова или Републиката на 7-те острова. Например в депеша от 3 (15) октомври 1804 г. А. Чарториски пише до посланика в Цариград, след като се е запознал с официалните писма и пълномощия на сръбската делегация „че пътят, който Портатата беше замислила, но от който впоследствие се отказа, а именно да създаде Сърбия по примера на Молдавия и Влахия като княжество, се явява единственият, който би допаднал на населението, ако князът, който ги управлява е от тяхната нация и се назначава по техен избор. Това е което нас ни устройва и аз предполагам, че Дворът е заинтересован да облекчи съдбата на този народ и да го привърже към нас“¹⁵.

Въпросът за устройването на сръбската държава вълнува участниците във въстанието и най-явно неговите лидери. След Кара Георги, Яков Ненадо-

вич и Миленко Стойкович са сред най-изявените вождове на сръбското въстание. Те са влиятелните личности, които могат да му опонират, често недоволстват от едноличното управление, от неограничената му власт и пълна доминация¹⁶. Не е изненада, че двамата препоръчват по един дипломатически делегат за Русия, което придава представителен характер на делегацията от гледна точка на сръбското въстаническо управление. Според социалната стратегия на сръбското общество от това време – един свещеник, един професионален офицер и един изявен въстаник са сред най-образованите му представители. Такива са Йован Протич¹⁷, който е син на православен духовник, получил добро образование и успешен търговец. Матия Ненадович е свещеник, син на кнез Алекса Ненадович убит в началото на въстанието. Петар Новакович Чардаклия е кавалерийски офицер от австрийската армия.

Делегацията официално започва пътуването в тричленен състав, за да се завърне вече като четиричленна. Броят на участниците се оказва формален акт. По пътя до руската столица към тях се включва Теодор Филипович (Божидар Груйович, 1770–1807)¹⁸, който след като е докторирал правни науки в Буда вече преподава в новооткрития Харковския университет. Между членовете на делегацията, той е най-квалифициран и най-добре подготвен специалист за предстоящите преговори и за мисията на делегацията, въпреки по-късното му включване в делегацията. Официалното записване на новия член става с печата на Я. Ненадович, който Матия Ненадович като че ли случайно е забравил в дрехите си. След като документите за Божидар Груйович са съставени и подпечатани, печатът е счупен и изхвърлен¹⁹ по руските пътища.

Друга характеристика на тази делегация е, че тя се осъществява нелегално. Всеки от делегатите разполага с различна версия за необходимостта от пътуване, които демонстрират на различните гранични служби. Делегацията се ползва от пълно инкогнито, изключващо руската страна. Независимо, че на няколко пъти са застрашавани от разкритие било на официалните версии на някои от делегатите, било успеха на самата делегация²⁰. Същевременно в съответствие с различните версии за своите измислени самоличности, делегатите се ползват от фалшиви документи, със съдействието на различни руски дипломатически служители.

Във връзка с целта на официалното пратеничество да информира руската външна политика за ставащото в Белградския пашалък. Матия Ненадович пише „днес се возим по тихия Дунав да намерим Русия, за която нищо не знаем, дори къде е и само в песните сме чували за нея, за да запознаем Сърбия с Русия”²¹. Без да са обикновени вестоносци, тези делегати потеглят за да постигнат признаване и легитимиране на сръбското управление. Това далечно и пълно с неизвестност пътешествие се сравнява по трудност и значение с пътуването на Колумб.

Руската дипломация е добре и надлежно информирана за въстанието в Белградския пашалък от своите дипломатически представители и от чуждестранни европейски дипломати. Нещо повече, руската външнополитическа администрация не само следи придвижването на сръбската делегация към Русия, но тайно и дискретно ѝ съдейства, както според спомените на поп Матея Ненадович, така и съобразно руските дипломатически архиви. Писмата на руския вицеконсул в Букурещ Л. Г. Кирико (1765–1827 уволнен) и на генералният консул в Молдавия, Влахия и Бесарабия – А.А. Жерве (1773–1832) за приемането на сръбската делегация в Букурещ, а след това и в Яш, 8 дена след потеглянето им от Белград носят гриф „строго секретно“²². Жерве съветва сръбските делегати да се представят за руски търговци идващи от Германия и “да пазят в най-строга тайна своята мисия”²³. Установява, че сръбски делегати предварително вече са взели предпазни мерки – не записват своите задачи и политически правомощия в носените от тях препоръчителни писма²⁴.

А. Й. Чарториски препоръчва на А. А. Жерве, още преди срещата в Петербург „да внуши на сърбите, че участието на нашия двор в тяхната съдба и посредничеството за това пред Портата, може в най-висока степен да утвърди правата, които те сега искат“²⁵. Пак там се настоява Жерве да ориентира сръбските делегати на всяка цена да търсят съдействие от руския посланик в Истанбул – Италински или от самия А. Жерве, с цел да се прикрие конкретната връзка между сръбските въстаници и наличието на директни контакти с ръководителите на руското външно министерство, на външната политика и на държавата²⁶.

Следващата по ред, а не по важност цел на делегацията е да сондира мнение и да събере информация по важните за въстанието въпроси. Как да постигне самостоятелност сръбската държава, така че дори да плаща данък на султана да запази своето самоуправление? При какви условия да се очаква подкрепа от Русия? Отец Матея Ненадович пише само „Въпреки че молихме немците най-напред да ни приемат – не щяха, трябва да тръгнем Русия да търсим. С нея имаме една религия и сме еднокръвни с нея. Тя ще ни помогне“²⁷. За тази цел информация дава донесението на Л. Г. Кирико от 8 септември 1804 г., където се казва, че сръбските делегати „желаят да получат това положение, при което тяхната родина би станала сръбско княжество като Молдавия и Влахия и би имала господар, избран от местните кнезове, под защитата и покровителството на руския императорски двор“²⁸. Също така те настояват половината от военните в белградския гарнизон да бъдат сърби, което се явява гарант в известна степен на свободата на сърбите.

От значение за сърбите се явява и вида и формата на очакваната руска подкрепа – военна, политическа, финансова или дипломатическа. Трябва да се разбере при какви условия и как Русия ще предостави своята помощ. За това още при първия контакт с руски дипломати в Букурещ сръбските представители заявяват, че оръжието им е недостатъчно и поради това и числеността на

въстаническите подразделения са ограничени, въпреки предоставяните от австрийците боеприпаси и провизии²⁹. При това са категорични, че на всяка цена трябва да получат руско съдействие³⁰.

С други думи пред сръбската делегация стои основната задача за всяка млада балканска държава – установяване на дипломатически отношения с Русия и търсене на подкрепа в усложнената от активната външна политика на Наполеон, европейска международна обстановка. Те трябва да осъществят преки контакти с императорската канцелария, с руското външно министерство и с други фактори в руската външна политика, планират срещи с представители на славянофилски настроени руски аристократи и сръбски симпатизанти.

За целта делегацията е снабдена със специални писмени пълномощия, съставени във военния лагер Врачар край Белград на 28 август 1804 г.³¹. Подписани и подпечатани с печатите на най-известните войводи, както се спомена от съображения за сигурност без да указват целта за която да послужат и какви правомощия предоставят. В хода на предварителната подготовка са съставени и списъци с всички унищожени и разрушени къщи, църкви, манастири по отделни нахии, които да бъдат предадени на руските представители с цел да „предизвикат съчувствието и гнева на русите“³².

Преди делегацията да потегли в Сърбия се завръща от Черна гора Дамян от Кутешица. Там е бил изпратен от Яков и Матия Ненадовичи да търси помощ от черногорския владика Петър Петрович I (1782–1830) и от Марко Иверлич, сърбин на поста руски консул в Рисан, на Бока Которския залив³³. Дамян носи един обезкуражаващ отговор от М. Иверлич, че руският цар и негов господар е във „велика любов с турчина“³⁴. Руският консул също така препоръчва да се търси защита на сръбските интереси в Цариград, където да молят султана. Това налага една по-дипломатична редакция на сръбската позиции, които без да отхвърля категорично турската зависимост – да настоява за запазване на сръбското самоуправление.

Най-лаконично и може би най-точно тази редакция може да се види в думите на М. Ненадович при разговора му с професора французин. Там възможно най-дипломатично се настоява под формата на помирение руският цар да запази постигнатото от въстанала Сърбия. „Ние не искаме от никого помощ, а само да ни помири с нашите управници турците, с които се бием и които своя султан не слушат, а ние не сме със султана в противоречие, но само срещу жестокостите въстанали, а на своя владетел сме покорни“³⁵. По-конкретни и ясни са исканията в разговора между М. Ненадович и А. Й. Чарториски: „(Турският везир) на турците всичко опрости, а на нас ни обеща да изпълни точно всичките искания, които бяхме предложили в 9 точки, да издейства хатишериф от султана. Отправена му е и специалната молба за един султански чиновник или пък от австрийския двор, който да представлява целия сръбски народ и да олицетворява сръбското самоуправление“³⁶.

Подготовката на делегацията за пътуването приключва успешно, при това с искания, очаквани в руската столица за решаване на сръбския въпрос. Финансовата страна на подготовката се оказва много съществена за сръбската делегация. Никой не знае с каква сума като количество и като вид парични единици трябва да разполагат делегатите. П. Чардаклия разполага с най-малко пари – само с 11 форинта и една пушка, която би могъл да продаде. М. Ненадович носи 250 гроша и предполага, че третият – Йован Протич, като търговец може да вземе със себе си толкова, колкото му е необходимо, но той споделя, че има само 50 дуката³⁷. Допускат, къде на шега, къде сериозно, че ако не им стигнат парите ще го ударят на просия от руските попове.

Търсенето на средства започва на заседание на войводите в присъствието на Сима Маркович, Янко Катич, Яков Ненадович. Кара Георги се разпорежда да се осигурят на дипломатическите пратеници между 2 и 3 хиляди гроша, въпреки че според него и това е недостатъчна сума³⁸. Но непосредствено преди тръгването един след друг същите войводи започват да си прехвърлят отговорността и никой не дава пари³⁹. В резултат всеки един от пътуващите сам да си набавя средства. Единствен Яков Ненадович, дава на племенника си 50 дуката, което идва като роднинска помощ. Упълномощените, официални дипломатически представители разполагат само с личните, собствени пари, които на всичко отгоре са малко и недостатъчни.

След като се уговарят с търговеца Стефан Живкович от Ниш, да им изпрати лодка и заедно да минат край Джердап (Железни врата), на 1 септември 1804 г. през нощта в 2 часа част от делегацията се събира. От Топчидере на р. Сава те потеглят с мисли близки до думите на Матея Ненадович „збогом родна земя и отечество, дали ще се върна при теб някой ден.” Настроението им е минорно, било заради съобщението от М. Иверлич, било заради неизвестността, която им предстои. Никой от тях не е пътешествал толкова далеч. Единствен Матея Ненадович е стигал най-далеч – до Сараево. А това пътешествие е далечно, очертава се като много трудно и пълно с неизвестности.

С тях по р. Дунав пътува и Гая Николаевич, близък на Чардаклия и непознат за М. Ненадович. В руските документи в Букурещ се споменава и Гаврил (Габриел) Вуянович, като техен слуга, който по-късно ще стане секретар на Великия Народен съд.

Първата спирка на лодката е в град Смедерево, където Матея и Чардаклия купуват храна – сирене, хляб и грозде. Едва след като се завръщат в лодката се сещат че, турците могат да ги запитат за къде пътуват и да разкрият, че са тръгнали за Русия. С облекчение отдъхват, че това не се е случило, но решават за в бъдеще да бъдат по-предпазливи.

На втория ден привечер са край Рама на р. Дунав⁴⁰. Тук вече ги очаква Йован Протич, с когото не се познават. Преспиват в Рама и на другата сутрин потеглят. Преди да се разделят със Стефан Живкович, той им дава за из път

една голяма риба за ядене. С него и с гребците му се договарят, че като се застигнат по реката ще си говорят като непознати, за да не се издадат пред турците⁴¹. Преди Джердап отново се застигат с Живкович и му разказват като на непознат, че пътуват за германския град Оршова. Доближават лодките и вечерят заедно с рибата на Ст. Живкович, с вино и ракия. Дори се веселят с музиката на двама музиканти от лодката на Живкович⁴². През Пореч преминават през нощта и достигат до села, където се наемат водачи, които могат да преведат лодките през праговете на р. Дунав. Живкович наема за всяка от двете лодки по един водач.

Въпреки опасенията от буйните дунавски води при Джердап, преминават сравнително спокойно. Шегуват се за звука, който издава реката. Казват на М. Ненадович, че това са гъски, който пърхат над р. Дунав и му обещава да ги види колко са бели. На най-критичното място Матея Ненадович и Гая Николаевич лягат на дъното на лодката, докато бели вълни се разплискват над тях. Когато става възможно да се изправят М. Ненадович открива, че неговият тих Дунав е без „бели гъски“⁴³.

В Оршова Живкович излиза в града, а от лодката на делегатите всички остават на пристанището, защото са мокри. Когато Живкович се връща с един полковник сърбин, всички на пристанището се държат като непознати. На въпроса на висшия граничен офицер за къде са тръгнали М. Ненадович отговаря а себе си, че пътува за „великия български Търновград“ при владиката Данило, който е бил преди това в Шабац“⁴⁴. Уточнява, че като негов дякон, който първоначално е останал, а сега след като сърби и турци воюват той отива при своя владика. Подробно разказва, че се страхува да пътува през турска територия и за това пътува през Влашко. Протич пък посочва като мотив за пътуването, че неговият ортак е избягал във Влашко и му е откраднал сметките. Чердаклия също има своя версия – търси служба в Яш при Чокот и уточнява, че е от Сърбия. Граничният полковник се усъмнява само в Чердаклия, който не говори добре и му казва, че въпреки че не е от Сърбия, няма да го предаде.

Групата е отведена в сградата за карантина на границата, където Живкович им води една пъстра, шарена кола, купена специално за тях. На сутринта сядат в каляската, толкова много им харесва и потеглят за Чернец, където да пренощуват. В Чернец каретата им е харесана и от друг търговец, който им предлага да разменят колите си. Той ще им даде своята и още 10 дуката ще доплати⁴⁵. Делегатите отказват на това предложение. Но само половин час, след като напускат Чернец колелото на шаренописаната, красива карета се чупи, така че остава само на една средна ос. Налага се Чердаклия да се върне, да уговори търговеца да им продаде своята не така красива, но все пак здрава каруца и сега вече те му заплащат 10 дуката отгоре. С тази кола и с несъществени ремонти по нея сръбската делегация изминава пътя до Петербург.

В Кралевото си разпределят задълженията. Матея Ненадович ще купува храна и всичко, което е необходимо, Йово Протич ще плаща такси, където се налага и ще води сметките. А когато парите му свършат Ненадович ще му отпуска по 20 дуката.

На 14 септември 1804 г. делегатите са вече в Букурещ. Намират руския консул и се срещат с него тайно. Той ги успокоява, че във Влашко няма от какво да се безпокоят, дава им паспорти, издадени от влашкия княз-бег Константин Ипсиланти (1760–1816). Препоръчва им колкото се може по-бързо да преминат Молдова⁴⁶. Влашкият княз К. Ипсиланти е проруски ориентиран, а князът господар на Молдова Александър Мурузи има протурска ориентация. Наемат за смяна коне в пощенската станция и продължават за Фокшани, град, който е на границата между двете княжества Влашко и Молдова. С преминаването на един поток се оказват вече на молдовска територия. Отсядат в механа, държана от двама сърби Петър Биюклич от Ужице и Никола Карановчанин, които са се оженили тук за молдовки.

Уморени и изгладнели от пътя бързат да поръчат вечеря, но единият от собствениците Петър Биюклич разпознава прота Матея, и започва да разпитва за най-известните войводи на въстанието – Кара Георги и Яков Ненадович. Усилията на поп Матея да го убеди, че се припознава остават напразни. Петър Ужичанин обяснява, че е М. Ненадович е нощувал в дома му в Ужице, когато е венчавал кума си. Ханджията се опитва да ги успокоява, че е безсмислено да се крият от него, защото по-скоро сам би се жертвал за тях, отколкото да ги предаде⁴⁷. Едва след като получава разрешение от П. Чардаклия и от Протич, Матея признава, че се познават с ужичанина. Докато вечерят другият ханджия, съдружникът Никола Карановчанин заверява паспортите им, но не може да наема коне от пощенската станция.

Пътуващите делегати са сериозно обезпокоени, защото оборът на пощенската станция във Фокшани е пълен с коне, а на два пъти им отказват и ги отлагат за следващия ден. Възможно е това да са разпореждания, които да целят за държането или дори залавянето на сръбската делегация. С помощта на П. Биюклич е нает частен кочиаш, който да ги отведе до следващата станция със свои коне. Пристигнали там кочиашът заявява, че е изпратен от началника на пощенската станция във Фокшани да ги доведе дотам, защото няма коне във Фокшани. Предприемчивият кочиаш се позовава още веднъж на пощенския началник, като уведомява, че той е настоял пътниците му бързо да бъдат обслужени с коне и на тази станция, за да се придвижат навътре в Молдова, а на самия кочиаш да дадат добро пиене.

В Яш сръбските делегати пристигат късно вечерта, малко преди падането на нощта. Отсядат в квартирата на Генералния руски консул за кратко. Въпреки многото негови въпроси за Сърбия и за ставащото на хълма Врачар – символ на сръбското въстаническо ръководство, веднага след подмяната на конете делегацията потегля към границата.

В Яш руският консул предварително иззема официалните писма, които делегатите носят, като им обещава, че ще ги върне на границата, на руска територия в Могилъв. Въпреки умората и желанието да се пренощува в Яш, консулт бърза да прехвърли сръбските пътници през р. Днестър, предоставяйки им паспорти и документи на молдовски търговци, руски поданици⁴⁸. Желанието му е по-бързо да бъдат транспортирани до руска територия.

Сменяйки коне от станция на станция делегатите достигат до брега на р. Днестър срещу град Могилъв. Тук остават своята кола и багаж, а сами се качват на лодка, която да ги преведе до сградата на руската граничната администрация. Опасността от залавянето им е избегната за секунди⁴⁹. Сръбските пратеници едва успяват да слязат от каляската, когато до нея пристигат 5 молдовски конника, които настоявали да видят хората от каляската. Руски офицер успява да ги успокои, че това са пътуващи молдовски търговци, руски поданици и така сърбите имат възможност безпрепятствено да преминат на руска територия.

Едва на руска територия официалните пратеници на сръбското въстание получават от специален куриер препоръчителните си писма, които явяващи се в известна форма акредитивни писма, са оставили на генералния руски консул в Яш. По този начин руското външнополитическо ведомство на Молдовска територия успешно елиминира възможен компромат за връзките ѝ с въстаническото ръководство в Сърбия. Но така тя получава и време внимателно да се разгледат и проверят правомощията на сръбските представители.

Сръбската делегация на руска територия преминава в режим на изолация и височайшо покровителство. Оттук нататък пътят им е предварително планиран, определени са местата, където ще преспиват и им се оказва всякакво съдействие и подкрепа. Връзките и контактите им са предварително определени и вероятно редуцирани. Ремонтът на колата им, наложил се при потеглянето за Каменец-Подолск, се осъществява от и за сметка на руската страна. Свидетел на този фалстарт става принц Константин – брат цар Александър I, който ще инспектира строевата подготовка на руските погранични войскове части.

Достигнали в Каменец – Подолск, сърбите с интерес наблюдават военните занимания на плаца. Прави им впечатление, че принц Константин „вика силно”. Той също проявява интерес към тях и след като се информира кои са, откъде са и закъде пътуват, имат ли препоръчителни писма, им пожелава приятен път.

В Каменец-Подолск М. Ненадович описва, че обядват в една руска кръчма и след това поемат пътя към Киев. В Киев отсядат в гостилница, държана от сърбин от Банат, като че ли от град Бенкович. Колата им почти се е разпаднала от дългите преходи, но те са приятно изненадани от радостта на техния домакин, който е изключително щастлив от пристигането на земляци. Женен за полякиня, той им я представя⁵⁰. М. Ненадович си спомня, че съпругата

била също мила и любезна, поздравила ги весело с пристигането, заявила, че е много доволна от срещата между съпруга и земляците му.

Колата на сърбите е отрмонтирана в Киев, този път за четири дни, през което време делегатите имат официални посещения, разглеждат града, запознавайки се със забележителностите му. Сърбите са приети официално от киевския губернатор, който проявява интерес кои са, от къде са и за къде ще пътуват. Силно е заинтригуван, защо ще пътуват през Харков, след като по-прекия път е през Каменц-Подолск. Обяснили още на генералния консул в Яш, делегатите за втори път уточняват, че в Харков има още един член на официалната делегация.

Губернаторът на Киев се интересува най-вече от отношенията между турци и сърби и пространно разпитва как се бият. Сърбите разказват с охота. Накрая те са посъветвани да тръгват колкото се може по-скоро, защото работата им не търпи отлагане. В Киев сръбските делегати са разхождат небезпокоявани по пазара, хранят се в гостилницата на Бенкович, където и квартируват. Посещават Киевската лавра, която ги впечатлява с размерите и красотата си. М. Ненадович години по-късно ще си спомня, че погледът му не може да определи, кое е по-хубаво – иконите, кубето или дверите, църковните псалми му приличат на ангелско пеене, докато вятъра в града (Киев) духа и носи пясък в очите.

Посещават и църква, която е в пещера, нещо като скит, където слушат литургия. Интересно им било, че в нея само един отговаря, че един старец с много дълга бяла брада, седи и чете на ум някаква книга с имена, които прота Матей така и не е разбрал какви са⁵¹. Поп Матей е запленил от екзотиката и красотата на Пещерната църква, от вътрешната и външната ѝ украса. До такава степен е въодушевен, че думи не му стигат да я пише⁵². Много силно впечатление правят подредените топовни снаряди и гюлета в различни размери около църквите и в градските паркове. У сърбите спонтанно възниква желанието да ги пренесат на сръбските позиции на Врачар, заедно с няколко от големите топове. Но си признават, че за съжаление количеството и обемът им са много повече от всичките коли и каруци, с които разполагат въстаниците.

За разходите, които сърбите правят в течение на 4 дена в гостилницата, собственикът им прави отстъпка в цената. Като сънародници на собственика, сърбите заплащат едва половината от реалната стойност. Бенкович им дава хляб и шунка за из път. Така официалните делегати поема по най-прекия път към р. Днепър. На реката за първи път виждат мост, направен от неокастрени елхови дървета, простиращ се много близо до нивото на реката – на принципа на понтонните мостове. Те наблюдават и разсъждават за ползата от подобно съоръжение, което е приложимо за пътищата и природата на Балканите. По него могат да преминават много тежки товари, защото се използва водата за олекотяване на тежестта. След като кола стъпи върху моста, той

потъва, заедно с колелата ѝ във водата, а след преминаването ѝ мостът отново се издига малко над водната повърхност.

Целта на делегатите сега вече е Харков. Сменят конете на няколко пощенски станции, по песъчливия и труден за придвижване път. Колелата затъват до средата в пясък, защото пътищата са лоши. С пристигането в Харков, първо намират жената на Чардаклия, която е била изпратена преди това с Атанасие Стойкович и Теодор Филипович (Божидар Груйович). Танасие Стойкович и Божидар Груйович дошли да работят като преподаватели в учредявания се Харковски университет, без Протич и Ненадович да знаят как. Първи научават за пристигналите сръбски делегати в Харков, двамата сърби, университетски преподаватели, които бързо идват при тях. Като членовете на едно семейство новодошли и пребиваващи се прегръщат и целуват, вечерят заедно и разговарят до късно през нощта. Останали на края сами сръбските делегати обсъждат кой от двамата да вземат със себе си. Матея предлага по-младия Филипович, защото буйния нрав на Стойкович го плаши. Йован Протич добавя, че ако вземат Стойкович, до никъде няма да стигнат и няма да им се размине без кавга, дори може да се случи всички те да продължат пеша, а в колата да се вози само Стойкович.

На другата сутрин решението е взето и когато идват двамата професори, делегатите им заявяват, че носят покана за Теодор Филипович, който трябва да дойде с тях до Петербург, за преводач и писар. Стойкович изяснява, че Теодор Филипович не може да влезе в делегацията, защото е назначен за университетски преподавател. Но Теодор Филипович се явява пред университетския съвет, задочно представя делегацията и нейната цел. Членовете на университетското ръководство одобряват молбата му да пътува до Петербург в състава на делегацията⁵³.

Следобед има среща между дебелия французин, дошъл заедно със Стойкович и Теодор Филипович, за да убеждава отново сръбските делегати, че е безсмислено да ходят в Петербург. Това е първата им среща и сръбските делегати са буквално стъписани от настойчивата пропаганда на френската политика. Доводите на М. Ненадович за близостта между руси и сърби, за общото им вероизповедание предизвиква у французина само гневната реплика, че това е „попска работа”, която не гледа за народните интереси. Тогава Матея разказва, че те не търсят помощ, че са покорни на султана и се стремят само към помирение с турските водачи и управници, които не слушат и своя султан. С такива турци се бият сърбите, които са въстали против жестокостите им, а за разлика от тези турци, те са покорни на султана.

В Харков се осъществява процедурата по включването на Теодор Филипович в състава на делегацията и освобождаването му от университета. Матея Ненадович изважда печата на чичо му Яков Ненадович, забравен в дрехите при тръгването. Написва текст, съставен от Теодор Филипович, преписва го под формата на писмо от Кара Георги и Яков Ненадович до Т. Филипович с

което го канят в делегацията⁵⁴. Писмото се подпечатва с печат, слага му се и датата от август 1804 г. Печатът се унищожават и впоследствие е изхвърлен в една рекичка.

Това писмо Теодор Филипович представя на професорите в съвета. Подкрепян много пламенно от дебелия французин професор, той заявява пред академичните членове „Аз съм сърбин господа. И аз знам да обичам сръбската нация, както французите и други родолюбци. Тръгвам с народа си да споделя щастие и нещастие“⁵⁵. Препоръчват му да се обърне и към Ректора. Заедно с Теодор Филипович с делегацията тръгва и Михайло, по-малък брат на Божидар. Той нито има пари, нито има къде да остане в Харков. Ту седнал между багажа, ту прав, Михайло пропътува до Петербург в суровата руска зима.

Пристигат в известната и дълго очаквана, славна Москва⁵⁶. М. Ненадович записва, че Москва е дълга цели 15 руски версти и 3 часа са необходими, за да бъде премината. Отпочиват един ден и едва тогава тръгват да я разглеждат. Оглеждат Кремъл, посещават църкви, разглеждат тълпите хора по улиците, дивят се на просторните и големи сгради, любуват се на красиви дворове и къщурки. Матея не крие голямата си изненада, въпреки че Врачар, Сърбия и отечеството му изпълват сърцето.

Научили, че видният дворянин княз А. А. Прозоровски (1732–1809) е в имението си на 70 версти край Москва, решават да се срещнат с него. Това е генерал-фелдмаршал Прозоровски, който в 1807 г. ще бъде назначен за главнокомандуващ руските войски в Молдова. Матея Ненадович и Божидар Груйович изминават с колата тези 70 версти и пристигат вечерта в имението. Остават да пренощуват и едва на другата сутрин са приети от княза⁵⁷. Тук се получават комични ситуации, поради интеркултурни различия и непознаване традициите във висшето общество. Израснал с разбирането, че чай се пие когато си болен, М. Ненадович не обича чай, но докато му наливат пие чай. От това деликатно положение го изважда Б. Груйович, който го научава, че трябва да обърне чашата, за да спрат да му я пълнят, след като в Русия чай се пие по всяко време с удоволствие.

Срещата с Прозоровски не оказва никаква конкретна подкрепа за успеха на тази дипломатическа мисия. Прозоровски е информиран за събитията в Сърбия, говори за могъществото на Турция и за несъразмерно малката Сърбия. Но тъй като е в оставка не може да съдейства пред царския двор с нищо. Разбира се обещава да им помогне като напише писма до свои приятели, да ги препоръча където може.

На следващата сутрин след завръщането от имението делегацията отпътуват за руската столица. С приближаването към Санкт Петербург описанията на Ненадович стават много подробни, а датите се посочват със съответните църковни празници. Първата нощувка е в селището Клин на 18 октомври 1804 г. в нощта срещу св. евангелиста Лука. Тогава отсядат в една кръчма със студени стаи. Пропътували цял ден във вятър и сняг, както пише поп Матея, озъбили се от студ, без дори козяк на гърба си, камо ли самурени и лисичи кожи, те се

настаняват в празни стаи с прословутите руски печки. Въпреки че кръчмарят пали печка и свещ, на пътниците не им е уютно.

Парите са на привършване и вечерята е оскъдна, с малко храна. Помечтават как биха се черпили, ако бяха в Сърбия. Обзети от патриотична носталгия Йован Протич продава „бундата си“⁵⁸, за да се почерпят за здравето на всички сърби в Сърбия⁵⁹. Поръчват си по четвъртинка вино на всеки и вдигат наздравници за върховния вожд, за коменданта и за цяла Сърбия. Трябва да се позатоплят с нещо, дори и с това евтино вино. Десетилетия по-късно Ненадович запазва съмнения по отношение на Йован Протич и пише в спомените, че Протич нарочно е изчакал да се свършат парите на поп Матея и въпреки че имал пари, предпочел демонстративно да продаде бундата си.

Тук в Клин делегатите преодоляват и първата сериозна заплаха за живота си. За малко сръбските представители да се задушат от дима на брезовите дървета в печката, след като М. Ненадович оставя вратата ѝ отворена. За да се проветрят от задушливите газове, на сутринта излизат на вън и налягат по снега. Лежат натъркаляни, местят се от едно място на друго и представляват комична картинка, на която поп Матея се смее и след много години. В същност те се смеят и тогава. Избегнали смъртна опасност и като че ли за първи път, след като са минали р. Дунав се смеят от душа и сърце⁶⁰.

На 26 октомври 1804 г. вечерта, на Димитровден пристигат в Санкт Петербург, наричайки го Свети Петров град⁶¹. Представят се за руски поданици, молдовски търговци, както ги е научил генералния консул в Яш. Тук вече са очаквани, защото един жандармерист на кон с червена дреха иска да му се представят и ги завежда в хотел „Новият Париж“, който е близо до двореца. След това идва един офицер, преглежда им паспортите и ги прибира със себе си. Предлага им да се настанят, информира ги, че са очаквани. Настоява и за в бъдеще сърбите да се представят по същия начин – молдовски търговци руски поданици. Препоръчва им да се преоблекат и да очакват да бъдат повикани, за да бъдат приети. Обяснява им, че при собственика на хотела може да поръчват всичко. Божидар Груйович и П. Чардаклия, които са облечени в немски, европейски дрехи отиват в кръчмата, а Йован Протич и М. Ненадович, носещи турско облекло вечерят в квартирата.

Към 1 часа през нощта идва друг чиновник, нарежда да вземат прошенията и пълномощните писма със себе си и да го последват. Бързо стигат до дворец, преминават през две стаи в трета, където ги очаква министърът на външните работи А. Й. Чаргориски⁶². Покланят му се, поздравяват го, който както знае и той ги поздравява, предлага им 4 стола, а той самия седи на канапе. Матея, както обществото го е научило, а и пред вид обстоятелствата, че е с малка брадица, а може би и защото е роден в Сърбия, става прав и почтително настоява молбите им да бъдат връчени на руския цар. Поздравленията и по-

ведението на сръбските дипломати са импровизирани на тази среднощна аудиенция, осъществена вероятно с цел да се запази в тайна присъствието им в руската столица и приемането им на такова високо ниво. Министърът приема прощението, като обещава да го предаде на императора.

Публикуваният текст на прощението съдържа най-общи постановки на лаконичен и дипломатичен език и показва, че е написан във военния лагер Топчидере, при обсадения Белград⁶³. Конкретните сръбски искания се виждат в докладната записка на А. Й. Чарториски до цар Александър I от ноември 1804 г., написана вероятно след среднощната среща⁶⁴. Там конкретно се казва, че сърбите искат автономно самоуправление, като установеното с помощта на руската дипломация управление в Йонийските острови с главен град Корфу. А. Й. Чарториски докладва на Александър I: „Те молят за вашия милосърден поглед към тяхното бедствено и безпомощно битие, изразявайки при това неизмерното желание на целия народ да бъде устроен, най-вече в политически план със собствено управление, по подобие на Йонийската република, т.е., зависейки от Портата и плащайки ѝ определен данък, да бъдат под гаранцията на Русия”⁶⁵. Определено се настоява за руски гаранции върху това управление. В писменото изложение на сръбските депутати се казва, че желанието на всички е „Сърбия, под името на Сръбско управление или под друго сходно наименование както например Републиката на седемте острова, пряко и непосредствено защитавана и покровителствана от Русия, да съществува в самостоятелна политическа обособеност, без да нарушава съхранените до днес задължения към султана с приспадащия му се умерен данък и прибавяйки към това нещо ново”⁶⁶. Това е най-важния въпрос, който трябва да се реши, въпреки че сърбите предлагат и да се изпрати руски консул в Сърбия⁶⁷.

Изричното сравнение на автономното обособяване и управление, като в Йонийските острови с главен град Корфу, не е случайна. Още в решението на скупщината в Остружница от 3 май 1804 г., което е изпратено в Цариград до руския посланик А. Я. Италински, се изброяват три варианта: „Днес ние нямаме друга помощ и надежда, освен да се обърнем към руския трон, който е свят за нас, бедните християни, както и за многото други в провинциите – Корфу, Валахия, Молдавия и други, закриля, да не би ние 100 хиляди християни в Сърбия с остротата на меча скоро да бъдем поразени”⁶⁸. В края на 1804 г. сръбското желание е да се осъществи варианта от Йонийските острови, но неясно остава дали конкретизацията става под руско въздействие или е резултат на вътрешно развитие.

Чарториски започва срещата според всички изисквания на дипломатическия етикет и добрия тон в двора. Най-напред пита за имената на сръбските представители и кой къде е роден. Следващият въпрос е как са със здравето вожда Кара Георги и другите войводи. Протоколна е и фразата, че въпреки отдалечеността на Сърбия и Русия „ние сме приятели”⁶⁹.

След представянето на всеки един от делегатите основният въпрос, който се разисква между двете страни е формата на сръбско управление, която Русия би признала и би подкрепила. Внимателно формулираните сръбски искания за руско посредничество съвпадат с позициите на руското външно министерство. Още преди делегацията да потегли към Русия в депеша на А. Й. Чарториски от 17 юли 1804 г. до А. Я. Италински се казва, че ”покровителството – не значи действия против неутралитета, тъй като те (сърбите) не се стремят към избавление от турско владичество”⁷⁰.

За това най-важният въпрос се оказва въпросът, свързан със сръбското самоуправление. В писмо до руския посланик в Цариград А. Я. Италински министъра на външните работи А. Чарториски от 3(15) октомври 1804 г. отбелязва, че сърбите целят да създадат сръбска държава като Молдова и Влашко и да имат княз, който преди да бъде назначен да се избира от своите еднонационални сънародници⁷¹. Ясно е, че вариантите за модела на сръбското управление могат да бъдат повече от един – като на Йонийските острови и като във Влашко и Молдова.

Прави се и предложение за конкретна институция в структурата на централното сръбско управление, която трябва да се учреди. Чарториски предлага, както пише М. Ненадович, да се създаде в Сърбия Синод, който официално да представлява централната държавна власт. „Трябва да имате Синод. Защото що се отнася до Русия, нито тя, нито друга държава ще кореспондира с един човек, а с народа и със Синода”⁷².

Целта вероятно е да не се създаде подобие на монархическо управление, което да превърне един от сърбите, човек без аристократичен произход и без наследствени привилегии в монарх или княз, който да учреди нова династия. Такава възможност ще накърни във всички случаи привилегиите на царстващите европейски династии, базиращи своите привилегии върху произхода и родовата си известност в течение на столетия. Включването на един сърбин в „семейството” на европейските владетели, дължащи всичко на своите предци и произход, ще принизи монархическите традиции в Европа и не ще се възприеме от династията на Романовите в Санкт Петербург. В отговор на идеите на френската революция и на Наполеоновите войни, които отхвърлят наследствените права на монархическите фамилии, не зачитат аристократичните предимства и издигат принципите за равни права на хората, за премахване на привилегии и на предимства, получавани заради произхода, аристокрацията и династиите още по-ревниво пазят правото на своя аристократизъм – произхода.

Предложеният Синод или както по-късно ще се нарече Совет Сербский Правителствующий, съставен от кнезове или видни сръбски войводи, идва да легитимира сръбското управление във форма, която не учредява монархическо управление. Правителствующият съвет ще определя кой ще управлява

страната. След като сред сърбите няма хора с аристократичен произход, независимо кой ще бъде управляващият и как ще се титулова – княз, принц, архонт или нещо друго той ще управлява, но няма да бъде владетел. Това решение е в унисон със сръбските искания и ще засили сръбската привързаност към Русия и нейната посредническа роля. Френските идеи и влияние останат извън вниманието на сърбите, въпреки че са съседни с френските владения в Западните Балкани.

Вероятно от сходни съображенията аристократа Адам Йежи Чарториски предлага въвеждането на Синод в сръбското управление. Без признати монархически привилегии всеки сръбски водач, който оглави сръбското управление може да управлява, но не и да царува. Сходно е тълкуването и в сръбската историография, формулирано още Вук Караджич. Той вижда в предлагания от Чарториски Синод един Съвет, който ще упражнява най-върховната власт и ще се явява висшестоящ над всички вождове⁷³. В средата на XX век сходни констатации прави и Драгослав Янкович⁷⁴. В началото на XXI век могат да се добавят само някои нови разсъждения в подкрепа на тази теза.

Писмата, в които Чарториски споменава примерите Влашко и Молдова, и Републиката на 7-те Йонийските острови за евентуални модели на сръбско управление са от едно и също време – октомври – ноември 1804 г. В доклада към Александър I Чарториски визира самоуправление със собствени чиновници за умиротворяване на региона и примерът е само един Йонийските острови, а на практика там княза е избран. В писмото до руския консул в Цариград Италински, предхождащо пристигането на сръбските делегати и доклада са упоменати Влахия и Молдова, с избран княз от същата националност. Посочените примери се явяват различни парадигми на управление, с различни форми и степени на самостоятелност. Но и в двата случая изрично се упоменава князът да бъде избран.

Създадената с прякото участие на руската външна политика система на управление в Йонийските острови, независимо от перипетиите и промените в периода от 1799 до 1804 г., неизменно предвижда избор на върховната длъжност на изпълнителната власт с неколкостепенна избирателна система. Съчетаваща принципите на избирателност и правото на номинирана представителност по право жителите на Републиката на 7-те острова избират с двустепенни избори Сенат. Като централна, колективна, управляваща институция Сенатът е разположен на о. Корфу и притежава изпълнителни и законодателни функции, но без законодателна инициатива⁷⁵. На свой ред Сената избира архонт или княз – личност, която оглавява дейността му и осъществява изпълнителната власт в срок до 2 години.

Системата на зависимост на Долнодунавските княжества Влахия и Молдова, също предвижда плащане на данък за Високата порта, отсъствие на регулярни турски военни части и княжеска институция. Князете в Букурещ и Яш по произход са гърци от видни фанариотски родове, които са назначавани от султана. Много често като верни султански сановници те управляват по

няколко мандата ту едното, ту другото княжество⁷⁶. Руският документ е категоричен „изборен княз от същата националност”, което може да означава само едно, князът преди да бъде назначен от султана, следва да бъде избран от сънародниците си.

Изричното акцентирание, че князът трябва да бъде от същата сръбска националност подсказва, че на този етап Чарториски и руската позиция са за сръбско управление като Йонийските острови с избран княз. В същност това е практика, с която Адам Ёежи Чарториски е израснал в Полша. Полският сейм по столетна традиция избира полският крал. Така идва на власт и последния полски крал Август Понятовски (17.01.1732 – 12.02.1798), който се явява чичо на Адам Ёежи Чарториски, след като е първи братовчед на баща му. Разлика между полската действителност и примерите от Балканите има само в срока на управление. На Йонийските острови князът управлява за срок от две години, а полският крал – пожизнено.

В началото на XIX век на Балканите има още няколко примера за самоуправление и наличие на Съвети (Синоди) като институции или органи⁷⁷. Руското външно министерство, посредством своите дипломатически представителства е запознато със практиката в Черна гора и в града-република Дубровник. В Черна гора владиката – владетел Петър I с въведения в 1798 г. и допълнен през 1803 г. Законник учредява колективен управляващ орган – Кулук. Това е съвет, с чиято помощ управлява владиката и по-точно решава съдебни казуси⁷⁸. Кулукът има по-скоро съвещателни функции, да съветва владиката, отколкото изпълнителни правомощия. Членовете на Кулука влизат по право, по старейшинство и признание като представители на отделни родове и племена. Владиката-владетел в същност е хиротонисаният игумен на манастира “Св. Богородица”, в Цетине.

Дубровник до френската окупация в 1806 г. е Република Рагуза и се управлява от един съвет, наречен Синод. От около 35 000 жители на града, право да участват в съвета имат представителите на около двадесетина аристократични фамилии⁷⁹. Те стават членове на Сенат след избор и ако отговарят на различни ограничителни цензове: по пол – само мъже, по възраст – след 18 години и разполагащи със значителни доходи. Не всички граждани имат привилегията да ги избират, затова и Рагуза се определя като централизирана аристократична република. Избиратели могат да се явят само мъже, родените в града, занимаващи се с определени занятия, свободни граждани. Синодът избира княза, който разполага с тази титла и нейните правомощия само за 1 месец⁸⁰. Краткият период на княжеските правомощия намаляват значимостта на княза и засилват властовите възможности на Синода.

На лице са различни възможности за функциониране на Съвета. Видно е сходството между системата на управление в Йонийските острови и аристократичното републиканско управление в Дубровник. Избраните крале в раз-

личните управленски системи са с различен срок – от пожизнено в Полша, двугодишно в Йонийските острови и едномесечно в Дубровник. Навсякъде избраните владетели са еднонационални със своите избиратели. Информацията в писмото до руския цар Чарториски упоменава само и единствено Йонийските остров, става дума за избор на сръбския княз, акцентува се на неговата принадлежност към сръбската нация. При това деликатно е избегнат срокът за който ще се предоставят княжеските правомощия.

В края на 1804 г. Чарториски предлага Синод, който да бъде централизиран, върховен орган. С тази цел вероятно в кралската печатница в Петербург се поръчва и печата за Синода/Съвет. Запазен до днес печат включва свързани два фино отляти сръбски средновековни герба от Стематографиите на Христофор Жефарович (1741) и по-старата на Павел Ритер Витезович (1701). Единият е с прободена от стрела глава на глиган, известен като герба на трибалия. Другият от 1726 г. е герб на Карловачката митрополия и представлява поле, разделено с кръст, на които са изрисувани огледално по вертикалата 4 – чакмака. Красиво и достатъчно релефно е изработен надписа „Совет Сербский Правительствующий” и годината „1804”, т. е. една година преди да се учреди и реално да заработи в манастира Волявча през 1805 г. Този текст и прецизната изработка навеждат на мисълта, че е изработен в монетарната дворцова печатница в Петербург по време на престоя на сръбската делегация и след това е пренесен в Сърбия. Не е известно как е станало това, дали чрез П. Чардаклия или някой друг, но той във всички случаи и като предмет и като идея е свързан с разговора воден от А. Й. Чарториски със сръбските делегати.

Най-важният въпрос от мисията на сърбите завършва с успех. Русия ще приеме създаване на сръбско княжество, съгласна е неговото управление да бъде поверено в ръцете на един водач от сръбски произход, при положение че се избира от сръбски елит, организиран в институция назована Синод. Това княжество ще се ползва от ограничено самоуправление и няма да бъде самостоятелно, а част от Османската държава. Предстои руският посланик в Цариград да направи постъпки пред султана да приеме сръбското управление като автономно. Предстои и да се проведат разговори по руска инициатива с австрийската дипломация в тази насока.

От 14 декември 1804 г. започва завръщането на Йован Протич и Матия Ненадович. На същия ден преди раздялата Василий Карамзин подарява на М. Ненадович малко евангелие, облечено в кадифе⁸¹. Това евангелие по-късно той на свой ред ще подари на новосъздадения Совет Сербский Правительствующий през 1805 г., за да се върне в ръцете му отново след 1816 г. Завещава да се пази това евангелие, което е жив свидетел на пътуването до Русия и на страданията и борбата на сърбите с които воюва за освобождението на Сърбия. Ненадович донася и друго по-голямо евангелие от това пътуване, което оставя в Бранковичката църква във Врелянско.

На второ място в преговорите са военните въпроси за подпомагане на сръбското въстание. Сръбската делегация има за цел да получи военна помощ и съдействие от военни специалисти⁸². Руската външна политика се интересува най-вече от възможностите на сърбите да издържат на турския натиск и от подкрепата, която им оказва Виена. В тази насока руските дипломати събират информация в продължение на цялото пътуване. Тези въпроси отнемат доста време в двете срещи с Чарториски. Той се интересува от конкретните цифри за турските войски в Белград, кои са най-важните крепости, с какви турски сили разполагат, какъв е броя на оръдията и т.н.⁸³ Матия Ненадович дава подробна информация, че в Белград турските части са около 16 000 и от Босна везирът е довел още 7 600. Приблизително изброява числеността на военните гарнизони в по-големите крепости. В Смедерево турските войници са 1500, в Шабац – 2 000, в Сокол 1500 и в Ужице 4 500. С желание говори и за сръбските военни сили, които все още не са многобройни – 15 000 човека, но очаква да достигнат оптималния брой, който възлиза на 70 000 армия, ако получат добро въоръжение.

Разговорите на сръбските делегати с Чарториски има информативен характер. Князът се интересува от сръбско-турските отношения, от преговорите, от разговорите с австрийците и каква австрийска подкрепа получават. Интересува го всичко което би допринесло руският външен министър да се убеди, че „сърбите ще могат да поддържат още днешното положение”.

Другите въпроси, които разискват по време на двете срещи с Чарториски опират до финансовата помощ, която може да бъде оказана лично на делегатите и на сръбското въстание като цяло.

Всеки един от делегатите прави разходи по време на пътуването за приблизително триста дуката. Три дена преди датата на завръщане 14 декември 1804 г. всеки един от делегатите получава по 300 рубли от руската хазна⁸⁴. За успеха на въстанието очаква да получат около 3 хиляди холандски гулдена за военни нужди. Още на 28 ноември 1804 г. руският император поставя резолюция да се задели сумата от приблизително 5000 дуката за въстаниците в Сърбия и изпраща писмо на руския дипломат в Цариград, как да въздейства на Портата.

Това са конкретните насоки, в които постига явни резултати първата официална сръбска дипломатическа мисия. Макар и нелегално, това далечно и трудно пътуване, завършва изцяло с положителни резултати за сръбската борба и кауза. Завръщането не е едновременно за всеки един от делегатите. Първите двама, които се завръщат в Сърбия са Матия Ненадович и Йован Протич. Техният маршрут минава през Варшава, Галиция и Унгария. В Токай пристигат на 5 януари 1805 г. в навечерието на Коледа (Богоявление). През Дебрецен отиват в Арад, за да се срещнат с големия възрожденски дарител Сава Текелия, който отказва да ги приема. Вероятно от страх, той отклонява облечения в

руски кожи до земи, дълги ръкави, руска шапка и лачени ботуши Матия Ненадович, защото знае, че идва от Русия. След това през р. Дунав двамата преминават в Сърбия и най-напред отиват при бинбаши Миленко Стойкович. Тук Матия Ненадович и Йован Протич се разделят. Всеки потегля към дома си⁸⁵. При Кара Георги Матия и Йован Протич пристигат някъде във втората половина на януари 1805 г.

Божидар Груйович се връща през април 1805 г. в Сърбия. Той отива в Бранковина при Ненадович, за да пише устройството на Съвета и неговите задачи, подготвя документите за учредяване на Съвет сръбски правителствующия и своята реч за откриването⁸⁶.

Петър Чардаклия Новакович първоначално остава в Петербург, за да изчака куриера от Цариград и да види ще приеме ли Портата руските предложения или не⁸⁷. Той може да се възприеме като почетен консул към руското министерство. През март 1805 г. идва в Букурещ, където изчаква сръбските търговци и пратеници Алексич и Стефан Живкович да се завърнат от Цариград. Петар Новакович Чардаклия остава и в Яш, уж по търговски дела, а всъщност за да установи връзка между въстаниците и руския консул Балкунов. Така през Букурещ и Яш се изгражда канал между въстанала Сърбия и Русия. Затова и се предполага, че Петър Чардаклия е пренесъл печата на Съвет Сръбски Правителствующия.

Всички членове на делегацията Матия Ненадович, Филип Груйович, Йован Протич и Петър Чардаклия стават членове на първия състав на Съвет Сръбски Правителствующия, открит на 15 август 1805 г. в Борка. Първ председател на Съвета е Матея Ненадович, а за първи секретар е избран Божидар Груйович. В рамките на Първото сръбско въстание Съвета не става централна върховна институция на властта, поради вътрешни борби и стремежи на Кара Георги и другите войводи.

Тази мисия е от изключителна важност за успеха на сръбското въстание и се оказва базова за установяване на сръбско-руските връзки. Създадената с Чарториски парадигма за сръбска държава става дългосрочна цел в сръбското въстание и има въздействие за създаване на сръбската държава, за успеха на военните действия. В Москва и Петербург се правят препоръки за превземане на Белград. Установяват се лични контакти и впечатления от руските дипломати и като цяло от дипломацията. Делегацията установява преки и релативно постоянни контакти с руското правителство и централните органи на руската външна политика.

Стандартите на сръбската дипломатическа мисия от 1804 г. в много от случаите е резултат от импровизации, а в други случаи съответства на общоевропейската практика по това време. Ако от едната страна на дипломатическата комуникация имаме една все още несъздадена държава, от другата страна е Русия, с нейното участие в европейската външна политика и дипломатическа практика повече от столетие.

БЕЛЕЖКИ

¹ От септември 1814 г. до юни 1815 г. във Виена 216 представители на всички европейски страни, без Османската империя регламентират международноправно промените в Европа. На 9 юни 1815 г. се подписва и в същия ден се ратифицира Заключителният договор между Великобритания, Австрия, Франция, Португалия, Пруссия, Русия, Испания, и Швеция. Той създава новата политическа карта на Европа и определя нови правила за международните отношения. Подр. **Бояджиева, Н.** История на международните отношения XVII–XX век. Албатрос. София, 2002, с. 82–83.

² **Александров, Ев.** Речник по международни отношения, Тракия-М. София, 2001, с. 82.

³ **Дипломатический** словарь. Т. I. Москва, Издательство „Наука“. 1984, с. 188–190.

⁴ **Бояджиева, Н.** История на международните отношения ..., с. 85–86.

⁵ Днес за него се знае, че е родом от с. Катраница (Кюстендилско) и че е бил масон. Като драгоман е служил в турската легация във Виена и Берлин, като сердар при княз Мурузи и като специален консул е работил за гръцки търговци в Белград. Запазен е спомен, че пътувайки за преговорите в Цариград, яде твърдо сварени яйца, за да се предпази от действието на отрова, използвана от ориенталската дипломация. Не се знае, дали тези превантивни мерки го спасяват в турската столица, но само 2 години по-късно той умира на сръбска територия със съмнения за отравяне с храна в Топчидере. Вж. **Антић, Ч.** Кратка Историја Србије, 1804–2004. Београд, 2004, с. 25–30.

⁶ Това е предшественика на писателя Лев Николаевич Толстой, който получава първата титла „граф“.

⁷ Документ № 12 „Обращение сръбских военачальников к Александру с просьбой о помощи и защите интересов сербов перед турецким правительством“ от 15 юли 1804. Вж: – **Первое** сръбское восстание 1804–1813 гг. и Россия, Книга первая 1804–1807, Издательство „Наука“. Москва, 1980, с. 35–36.

⁸ Матия Ненадович е 37 по ред сред известните сърби според Андра Гаврилович. Вж. **Гавриловић, Андр.** Знаменити Срби XIX-ог века: 1800–1900. год. 1, накладна и штампа Србске штампарије (деон. друштво). Загреб, 1901, с. 61–62.

⁹ ”Нема ту мира, осадъ ће да буду боеви велики. Но ти спремай пакъ иди кудъ си пошао!” (т.е. у Росію). То е све чини ми се, било последњег дана месец Јулія. 1804 лета”. – В: **Ненадовић, М.** Мемоари проте Матіе Ненадовића. Издао Любомиръ П. Ненадовићъ, Београд, Државной књигопечатњи, 1867, с. 99.

¹⁰ Писмо на А. А. Италински до А. Й. Чарториски от от 30 (15) юни 1804 г., 17 (29) юни 1804 г. и др. – В: **Внешняя** политика России XIX и начала XX века, серия первая 1801–1815, т. II (IV.1804 – XII.1805), Министерства Иностранных Дел СССР (МИД СССР). М., 1961, с. 75–79, 89–91.

¹¹ А. Й. Чарториски е на длъжност „товарищ министр“ на външните работи на Русия от 16 януари 1804 г. Поел задълженията на временно освободения министър на външните работи на Русия – граф А. Р. Воронцов (1741–1805), който в историята на Русия е първият външен министър, в същност А. Й. Чарториски, като член на императорския кръг на „Младите приятели“, продължава политиката на граф Воронцов за приятелство с Англия.

¹² Писмо на А.А. Италински до А.А.Чарториски от 17 (29) август 1804 г. – В: **Внешняя** политика России XIX и начала XX века, серия первая 1801–1815, т. II ..., с. 116–118.

¹³ **М. Ненадовић.** Цит. съч., с. 114, 115.

¹⁴ **М. Ненадовић.** Цит. съч., с. 114.

¹⁵ Писмо на А. А. Чарториски до А. Я. Италински от 3(15) октомври 1804 г., получена на 5(17) ноември 1804 г., след като делегацията е пристигнала в Москва на 26 октомври. – В: **Внешняя** политика России XIX и начала XX века, серия первая 1801–1815, т. II, с. 163–164.

¹⁶ В народните предания се пази споменът от това съперничество. Например Я. Ненадович предупреждава многократно Кара Георги до 1806 г. да не преминава р. Колубара, защото от там почват неговите територии. Като брат на Алекса Ненадович той се смята за изтъкнат и признат водач на въстанието и нарича Кара Георги хайдутин. В устната сръбска история подобни разкази има и за Миленко Стойкович, който в района на Източна Сърбия не иска и да чуе за Кара Георги, управлява както той си знае. Подр. **Станковић, Бр.** Први српски устанак у говору и у твору. Анегдоте и сродне приповедне врсте усмене књижевности о Првом српском устанку. Институт за књижевности и уметност, Београд. Фонд „Први српски устанак”, Аранђеловац, Београд 2007, с. 148.

¹⁷ След години, внучката му, дъщеря на генерал Джорджа Протич, който е председател на сръбското правителство от 3.05.1840 до 27.09.1842 г. се омъжва за сина на Матия Ненадович – Светозар Ненадович

¹⁸ Карловачкият митрополит Ст. Стратимирович дава второто име и презиме на Т.Ф., когато отива в Сърбия. За да не бъде разпознат като австрийски поданик тук вече е известен като Б. Г.

¹⁹ **Ненадовић, М.** Цит. съч., с. 115.

²⁰ Инкогнито ще рече тайно, необявено. В случая това означава абсолютно нелегално, за разлика например от посолската обиколка на руския цар Петър I в периода 1697–1698, когато посещава „инкогнито” Сев. Европа придружаван от 55 благородника, 200 слуги. Той се представя за сержант от руската армия, но навсякъде му се оказват царски почести. Сравни: **Александров, Ев.** История на международните отношения. Национален институт за международни отношения, издателска къща Интела, София 2000, с. 104–105.

²¹ **М. Ненадовић.** Цит. съч., с. 104.

²² Документи № 19, 21, съответно от 8.09.1804 и 14.09.1804. – В: **Первое** сръбское восстание 1804–1813 гг. и Россия, Книга первая ..., с. 46–48, 49–50.

²³ Пак там, с. 47.

²⁴ Пак там, с. 50.

²⁵ Документ № 22. Предписание на А. Й. Чарториски до А. А. Жерве от 17 септември 1804 г. Пак там, с. 51.

²⁶ На връщане от Петербург в началото на 1805 г. П. Н. Чардаклия, без да се завръща в Сърбия заминава за Истанбул, за да изпълни дадената препоръка.

²⁷ **М. Ненадовић.** Цит. съч., с. 94–95.

²⁸ „они желают добиться такого положения, при котором их родина стала бы по примеру Молдавии и Валахии княжеством сръбским и имела государей, выбранных среди местных кнезов, под защитой и покровительством высокого российского императорского двора; если этого не будет, то они смогут вооружить 100 тыс. сръбков на защиту своего дела и призовут на помощь сръбков Австрии...” Документ № 20 от 8.09.1804. – В: **Первое** сръбское восстание 1804–1813 гг. и Россия, Книга первая ..., с. 48.

²⁹ Пак там, с. 48.

³⁰ „Они не сложат оружия до тех пор, пока не получат от России испрашиваемого ответа через посредство этих эмиссаров”. Пак там, с. 48.

³¹ Документ № 17 „Полномочие сербского народа о защите его интересов, выданное отправляющимся в Россию депутатам П. Новаковичу, М. Стефановичу и И. Прогичу. Пак там, с. 44–45.

³² **Ненадовић, М.** Цит. съч., с. 95.

³³ Марк Константинович Ивелич (1751–1825) по произход от Далмация, граф, генерал-майор и сенатор. от 1770 г. на руска служба. В 1803–1805 г. изпълнява важно поръчение в Черна гора, а след това и в Бока Которския залив за организирането на съпротива срещу французи и австрийци, което съдейства за успехите на вицеадмирал Д.Н. Сенявин. По-късно М. Ивелич е включен в състава на руското външно министерство. През март 1804 г. се изпраща и специален сръбски представител за Черна гора – Дамнян Миленкович-Кутишанац с писмо на старейшините до владиката Петар I (1781–1830) с пожелание за обща борба срещу турците.

³⁴ **Ненадовић, М.** Цит. съч., с. 99–100.

³⁵ Пак там, с. 114.

³⁶ Пак там, с. 123.

³⁷ Пак там, с. 101–104.

³⁸ Пак там, с. 102

³⁹ Пак там, с. 101.

⁴⁰ Пак там, с. 103.

⁴¹ Пак там, с. 104.

⁴² Пак там, с. 105.

⁴³ Пак там, с. 105.

⁴⁴ Пак там, с. 106.

⁴⁵ Пак там, с. 106–107.

⁴⁶ Пак там, с. 107

⁴⁷ Пак там, с. 107–108.

⁴⁸ Пак там, с. 109.

⁴⁹ „После онај чиновник нама каже, да су за нама трчали да нас поватаю, и да су нас са оне стране стигли да би нас вратили в Яш, и Бог зна зна шта би нас било.” Пак там, с. 110.

⁵⁰ Пак там, с. 111.

⁵¹ Пак там, с. 111.

⁵² Пак там, с. 112.

⁵³ Пак там, с. 113–114.

⁵⁴ Документ №18 „Письмо Карагеоргия и Я. Стефанович (Ненадович) Ф. Филиповичу (Б. Груйович) с просьбой принять полномочие сербского депутата в России и содействовать защите интересов сербского народа. Тук Карагеорги и Я. Ненадович са подписани като коменданти. Първият на Сърбия, а вторият на шабацка и валевска нахии. Вж. – В: **Первое** сербское восстание 1804–1813 гг. и Россия, Книга первая ..., с. 45–46. Тук Карагеорги и Я. Ненадович са подписани като коменданти. Първият на Сърбия, а вторият на шабацка и валевска нахии.

⁵⁵ **Ненадовић, М.** Цит. съч., с. 115–116.

⁵⁶ Пак там, с. 116.

⁵⁷ Пак там, с. 117.

⁵⁸ Горна врѣхна дреха от типа на ямурлук.

⁵⁹ Пак там, с. 119.

⁶⁰ Пак там, с. 120.

⁶¹ Пак там, с. 121.

⁶² Пак там, с. 122. Туж М. Н. го назовава „Чарторински”.

⁶³ Документ № 12. „Обращение сербских военачалников к Александру I с просьбой...”, с. 35–36.

⁶⁴ Докладна записка товарища министра иностранных дел А.А. Чарторыйского Александру I, ноябрь 1804. – В: **Внешняя** политика России XIX и начала XX века, серия первая 1801–1815, т. II, с. 203–204.

⁶⁵ Докладна записка товарища министра иностранных дел А.А. Чарторыйского Александру I, ноябрь 1804. В: **Внешняя** политика России XIX и начала XX века, серия первая 1801–1815, т. II, с. 203.

⁶⁶ Обращение сербских депутатов к А. Й. Чарториски с просьбой о политической и военной помощи сербскому народу, 3 ноебря 1804 г. С. Петербург. – В: **Первое** сербское восстание 1804–1813 гг. и Россия, Книга первая 1804–1807..., с. 62.

⁶⁷ „нуждна бы было одного российского конзула”. – В: Обращение сербских депутатов к А. Й. Чарториски **Первое** сербское восстание 1804–1813 гг. и Россия, Книга первая..., с. 61.

⁶⁸ **Первое** сербское восстание 1804–1813 гг. и Россия, Книга первая ..., с. 28.

⁶⁹ **Ненадовић, М.** Цит. съч., с. 122.

⁷⁰ Деша на А. Чарториски до А.Я. Италински от 17 юли 1804 г. – В: **Первое** сербское восстание 1804–1813 гг. и Россия, Книга первая ..., с. 40.

⁷¹ Писмо на А. Й. Чарториски до руския посланик в Цариград А. Я. Италински от 3 (15) октомври 1804 г. на френски език, публикувано, преведено и на руски език: “а именно образовать из Сербии по примеру Молдавии и Влахии княжество, является единственным, который пришелся бы по вкусу населению, если бы князь, который управлял бы ими, принадлежал к их нации и назначался по их выбору. Это то, что Порта с трудом согласилось бы предоставить им, но что во многих отношениях устраивало бы нас и я полагаю, что наш двор заинтересован в том, чтобы облегчить судьбу этого народа и привязать его к нам.” Вж.: **Внешняя** политика России XIX и начала XX века. Документы российского министерства иностранных дел, ГИ “Политической литературы”, Москва 1961, серия первая 1801–1815, том второй ..., с. 164.

⁷² **Ненадовић, М.** Цит. съч., с. 177.

⁷³ Вук Караджич пише „Божо пак и прото Ненадовић мислили су Совјет буде највећа власт у земљи, и да свима поглавицама заповједа у свачему, као што свједочи и надпис на печату: „Правителствујушиј совјет”, јер правителствовати, у руском језику значи: „иметь правительственную или верховную власть”. Вж. **Карађић, В.** Ст. Живот и обичај народа српскога, Бисери српске књ. бр. 9, Политика Народна књига-Београд 2005, с. 114–115.

⁷⁴ Драгослав Јанкович пише, че ”Ако је то тачно, онда би то значило само да су Грујовић и прота Матија у пројектованом Совјету гледали првенствено централну и

врховну власт, да је њима првенствено било стало до тога да се успостави и оњача апарат централне државне власти који ће руководити устанком и који ће стајати над народом и ограничавати све, па и Карађорђа.” Вж **Јанковић, Д.** Правителствујушчи Совјет. – В: Историјски гласник, 1–2, 1954 (Београд), 22.

⁷⁵ За т. нар. Константинополска конвенција от 1800 г. **Милосавлевић, П.** „Јонска република. Република седам ујединенах острва 1799–1807”. Београд „Просвета” 1995, с. 114–115.

⁷⁶ На пример ”между 1711 г. и 1821 г. Молдова и Влахија са управљвани от 24 души от 12 семейства, от които само 2-ма са румънски производ, 1 от албански, а всички останали са гърци”. Вж **Кастелан, Ж.** Историја на Балканите XIV–XX век, Изд. къща „Хермес” превод от френски Лиљана Цанева. Пловдив, 2002, с. 217

⁷⁷ Институциите могат да взимат самостоятелни решения, докато органите изпълняват решения на други институции.

⁷⁸ **Грънчаров, Ст.** Балканският свят, Изд. Дамян Янков. С., 2001, с. 52–54; **Стојанчевић, Вл. и др.** Историја српског народа, пета књига, први том, Од првог устанка до Берлинског конгреса 1804–1878, треће издање. Српска књижевна задруга Београд, 2000, с. 167.

⁷⁹ **Екмечич, М.** Ставарање Југославије (1790–1918). Т. 1, Београд, изд. Просвета, 1990, с. 172.

⁸⁰ <http://ru.wikipedia.org> Дубровничка република (јануари, 2011)

⁸¹ **Ненадовић, М.** Цит. съч., с. 127.

⁸² **Обращение** сербских депутатов к А.И.Чарториски с просьбой ..., с. 61.

⁸³ **Ненадовић, М.** Цит. съч., с. 123.

⁸⁴ Резолюция на Александър I върху докладна записка на А.И.Чарториски с дата 28 ноември 1804 г. гласи „да се отпуснат 3 000 холандски червонци, които да се предадат на сърбите вместо 20 000 пиастри, за които тук става дума”. – В: **Внешняя политика России XIX и начала XX века.** Документы российского министерства иностранных дел, ГИ “Политической литературы”, Москва 1961, серия первая с. 1801–1815, том второй ..., с. 204.

⁸⁵ **Ненадовић, М.** Цит. съч., с. 128.

⁸⁶ **Ненадовић, М.** Цит. съч., с. 137, 177.

⁸⁷ **Ненадовић, М.** Цит. съч., с. 270–271